

Raport științific pentru proiectul *Foreign diplomats in the Kingdom of Romania. Ways of socialisation and mundanity experiences (1881-1914)*

PNII-RU-TE-2012-3-0288

Director de proiect

Dr. Claudiu-Lucian Topor

ANUL 2014

Universitatea Al. I. Cuza din Iași

Comemorările aduc în viața comunităților prezentului fibra vieții istorice din trecut. E drept nu a oricărui trecut, ci doar a trecutului utilizabil. Ele fortifică societatea prin aducerea aminte, vindecă rănile sufletești, prin exercitiul pios al împăcării cu dușmanul de odinioară, cultivă eroismul ca virtute a tuturor și în slujba binelui. Anul 2014 poartă în sine simbolistica de proporții globale a unui mare eveniment: se împlinesc 100 de ani de la începutul Primului Război Mondial. Nimic nu a scăpat influențelor generate de desfășurarea și posteritatea acestui conflict. Lumea s-a schimbat în profunzimea ei de atunci. A ajuns să fie ceea ce este astăzi. Firesc de aceea să asistăm la o suită nemaitâlnită de evocări. Și-au adus contribuția la desfășurarea lor, deopotrivă elitele politicii cât și societatea academică. Agenda oricărei instituții reprezentative, la nivel național sau internațional, a inclus evenimente de genul conferințelor și a altor reuniuni dedicate comemorării unui secol de la marea catastrofă din istoria umanității. Publicațiile internaționale și-au direcționat atenția către contribuții asociate tematic cu problematica acestui război, volumele de studii, unele în curs de tipărire, sporesc considerabil bagajul informativ, ideatic, oricum unul expansiv, referitor la semnificația centenarului. Într-un ocean al cunoașterii, ai cărui curenți conduc inevitabil către sursa conflictelor internaționale, echipa proiectului a dat curs ocaziei de a puncta decisiv și în dinamica evocărilor prilejuite de Marele Război. Toate angajamentele echipei de cercetare s-au adecvat tematic cerințelor propuse pentru anul în curs, identificarea mediilor de socializare și descrierea experiențelor mondene ale diplomaților străini în România, precum și recuperarea imaginii diplomaților străini despre societatea românească. Astfel, directorul Claudiu-Lucian Topor a participat la mai multe evenimente, ocazionate de comemorarea centenarului Primului Război Mondial, unde a prezentat comunicări ce au contribuit la sporirea vizibilității internaționale a proiectului. În ziua de 16 iunie, a prezentat la Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, la invitația Centrului de Istorie a Relațiilor Internaționale și a Centrului Cultural German, conferința intitulată *Germania și România la începutul Primului Război Mondial (1914)*. Textul pune în lumină cum declansarea războiului mondial în august 1914 a imprimat relațiilor româno-germane o componentă intens executivă (diplomatică) situată oarecum în detrimentul influențelor politice prevalente până atunci. Schimbarea se observă tarziu, o dată cu moartea regelui Carol I, un actor politic imposibil de

inlocuit in schema traditională a configurării legăturilor tradiționale. Activitatea diplomației se relevă mai intensă și concludentă....Deznodământul oricărei situații depinde aparent de abilitatea, personalitatea și inspirația a doua personaje relative puțin cunoscute până atunci: Alexandru Beldiman, reprezentantul diplomatic al României la Berlin și baronul Hjalmar von dem Busche Haddenhausen, ministrul plenipotentiar al Germaniei la București. Activitatea lui Bussche, în lumina cecetarilor întreprinse în cadrul proiectului, ne-a interesat în mod deosebit. Baronul von dem Bussche ajunge la București relativ târziu, după ce războiul se declanșase iar România hotărâse în Consiliul de coroană de la Sinaia că trebuie să adopte neutralitatea. Preluarea oficială a misiunii diplomatice se consumă la 18. 09. 1914. A rămas în București până în ziua când România și Germania devin părți beligerante în conflagrația mondială (15/28 august 1916). A murit la vârsta de 72 de ani, lăsând în urmă o carieră bogată în diplomație, o familie numeroasă și plăcută ochiului, unde sângele german se amestecase cu cel latin. Nu a vrut și nici nu a încercat să iasă vreodată cu deosebire în evidență. Tot ce a întreprins a fost doar act birocratic, gest strict protocolar. Și-a dorit enorm succesul, dar pentru a-l obține avea nevoie de mai mult. Pentru unii arogant, pentru alții limitat, în România a găsit puține simpatii. Ar fi avut nevoie și de șansă pentru a reuși în tot ce și-a propus. De aceea, episodul bucureștean cu greu poate fi socotit un eșec al carierei. Fără realizări notabile, Bussche rămâne totuși ultimul plenipotentiar al Germaniei imperiale acreditat la București. Plecarea lui, în septembrie 1916, încheie la propriu o epocă istorică. O figură palidă despre care generațiile viitoare totuși își vor aminti. Portretul complet al plenipotentiarului german, ca și aptitudinile de socializare etalate în episodul bucureștean, le-am schițat pe larg, de altfel, în conținutul unei noi comunicări intitulată, *Hilmar von dem Bussche Haddenhausen...Ultimul plenipotentiar al Germaniei imperiale acreditat la București*. Ea a fost prezentată cu ocazia conferinței **Diplomați, societate și mondenități. Sfârșit de "Belle Epoque" în lumea românească**, organizată la Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași în cadrul proiectului nostru de cecetare (**PNII-RU-TE-2012-3-0288**), în perioada 05/06 septembrie 2014. Această conferință a reprezentat cea mai importantă manifestare științifică din cadrul proiectului pentru anul 2014. În afară de membrii echipei de cercetare, au participat la eveniment, prezentând comunicări scrise, 12 specialiști consacrați din România, aparținând unor centre universitare de tradiție și prestigiu, precum București, Cluj-Napoca, Timișoara sau Galați. Volumul ce va cuprinde actele conferinței va fi publicat în cursul anului 2015 la Editura Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași.

Între 18 și 21 iunie 2014, dr. Claudiu-Lucian Topor, directorul proiectului de cercetare, a fost prezent la Sarajevo pentru evenimentul "The Great War: Regional Approaches and Global Context. International Conference on the Occasion of the First Centennial of The Beginning of World One", unde a prezentat comunicarea intitulată *A forewarning of a massacre in the antechamber of the War? The German Legation in Bucharest and the diplomatic scandal of the „Microbes” (1916)*. Investigația pornește în zilele războiului, de la prezentarea unui scandal diplomatic internațional (descoperirea fiolelor cu bacili de antrax și a unei cantități de explozibil în curtea părăsită a Agenției diplomatice germane de la București), a cărui geneză trebuie însă explorată în anii premergători. Pentru a înțelege ineditul "scandal al bacililor" este nevoie ca

istoricul să cunoască mai amănunțit ”secretele” reprezentării intereselor germane la nivel de agenție diplomatică la București. ”Secrete” ce ne poartă către formule de sociabilitate și legături în interiorul societății românești. Relatarea localnicului Andrei Maftei, personaj misterios autorizat să locuiască în clădirea Agenției diplomatice germane, sau aceea a lui Michael Markus, paznicul imobilului, denotă certe ramificații prebelice ale cazuisticii ”scandalului”, colaboraționism și aranjamente mult anterioare. La fel de bine, evenimentul în sine dovedește gradul de implicare a personalului Agenției diplomatice în relațiile sociale ale timpului. Nu este atât premeditarea unui masacru, cât metamorfoza unei percepții sociale despre diplomația germană și diplomații germani. De la toleranța afișată înainte de război, la agresivitatea retoricii specifică zilelor războiului.

O altă conferință ocazionată de centenarul Primului Razboi Mondial s-a desfășurat la Londra, între 1-4 august 2014: Perspectives on the `Great War`. World War One International conference, Queen Mary, University of London. Dr. Claudiu-Lucian Topor a prezentat în ziua de 2 august 2014 comunicarea intitulată *The Romanian World as reflected in wartime memoirs. Society and mores during the German military occupation (1916-1918)*. O încercare de a surprinde societatea românească din Vechiul Regat, moravurile și mondenitățile, în regim de război, privațiuni și absența libertății. Memorialistica germană descrie o lume care trebuie înțeleasă în devenirea ei. Societatea războiului o moștenește pe aceea a păcii. Ca să înțelegi percepția germană, unilateral negativă și influențată de context, trebuie să cauți în trecut deprinderile comportamentale ale românilor. Prin urmare, o reîntoarcere în timp. Cum arată în realitate societatea românească prebelică? Spre ce anume se îndreaptă aspirațiile ei? Cât de pregătită este generația războiului să înfrunte drama cu care se va confrunta în acești ani? Memorialistica războiului românesc nu ezită să producă verdicte, judecăți. Este speranța fiecărui autor că viitorul va ține seama de propria lui experiență. Paradoxul face că atât relatările subiecților români, cât și cele ale străinilor descoperă vicii și păcate comune în societate. Ceea ce descoperă memorialistica germană despre imoralitate, risipă, slugărnicie la români, admite în final și elita românească. E drept numai elita convertită, trecută în final prin experiența înfrângerii. E nevoie de o altfel de societate, de alți politicieni. La fel cum proclamă și criticii societății de dinainte de război. Aceleași obiceiuri, aptitudini, calități, curențe le regăsim în publicistică, literatură și divertisment. Evocările lui Caragiale nu sunt evocări de război. Numai personajele caragialești apar și în memorialistica germană a războiului!

Am închis seria din 2014 a evenimentelor științifice, consacrate memoriei războiului, cu o nouă participare internațională, conferința organizată la 24 octombrie de către Institutul Român de Cultură și Cercetare Umanistă de la Venezia. Manifestarea (colocviul) s-a intitulat *I Romeni nella Grande Guerra (1914-1918). Afrontare la Crisi. Eludere la Guerra. Preparare la belligeranza* și a grupat, într-o sesiune incitantă de discuții, specialiști români și italieni care au evocat trecutul atât de încărcat al relațiilor bilaterale. Am prezentat comunicarea *La diplomazia tedesca di fronte alla neutralità romana (1914-1916)*. Un text ce pune în lumină similitudini, exprimate la nivel diplomatic, în traiectul exprimărilor politice comune, româno-italiene, din anii

neutralității. Neutralitatea României interpretată de către decidenții germani a presupus asemănări dar și deosebiri semnificative. Textul încearcă să le descopere deopotrivă punând în valoare sursele documentare de la Berlin. Reies de aici atât strategia cât și aptitudinile diplomaților implicați în miezul evenimentelor. Examenul de maturitate al diplomaților germani în primii ani de război s-a desfășurat La București și Roma. În ambele situații el a fost picat!

Activitatea celorlalți membrii ai echipei de cercetare din cadrul proiectului a îmbinat fericit în anul 2014 munca de documentare cu activitatea de diseminare. În cele ce urmează le vom prezenta amănunțit. **Dr. Bogdan Adrian Ceobanu** și-a desfășurat activitatea în cadrul proiectului pe mai multe paliere. În cadrul celor două deplasări efectuate la București, la Arhivele Naționale Istorice Centrale și la Biblioteca Academiei au fost cercetate fonduri din Colecția Microfilme Rusia și Franța, scrisori particulare Gh. Derussi. Pe de altă parte, la Iași, în cadrul cercetărilor efectuate la Biblioteca Centrală Universitară, atenția lui s-a îndreptat asupra studierii periodicului bucureștean „L'Indépendance Roumaine” pentru a urmări integrarea diplomaților străini în societatea românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Un alt aspect al activității l-a constituit prezența la conferințe. În acest sens, el a participat la amintita conferință *Diplomați, societate și mondenități. Sfârșit de Belle Époque în lumea românească, Iași*, 5-6 septembrie 2014, organizată în cadrul proiectului, unde a prezentat studiul intitulat *Din istoria Legației Franței la București (1880-1914)*, În această comunicare, a încercat să-i identifice pe cei care au reprezentat interesele diplomației franceze în capitala României, având în vedere câteva aspecte: originea socială, profilul educațional, cariera diplomatică, prestigiu profesional, dar și integrarea lor în societatea românească. Un alt aspect pe care l-a adus în discuție a fost cel al reședinței Legației Franței la București, știindu-se faptul că un element de prestigiu în reprezentarea unui stat, l-a reprezentat mereu „hotelul diplomatic”. Cealaltă comunicare, intitulată *Din căsătoriile diplomaților străini în societatea românească (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX)*, a fost prezentată în cadrul conferinței naționale *Zilele Universității „Al.I.Cuza” Iași*, Facultatea de Istorie, **Iași**, 24-25 octombrie 2014. În această comunicare, dr. Bogdan Adrian Ceobanu a încercat să îi identifice pe diplomați străini care au contractat căsătorii în spațiul românesc din diferite motive: interese personale sau în urma unor scandaluri. I-a avut în vedere în acest sens pe diplomații belgieni, bulgari și ruși. Nu în ultimul rând, am avut în vedere și activitatea de publicare a cercetărilor întreprinse până acum în cadrul proiectului. În acest sens, studiul intitulat *N. Shebeko e le relazioni romeno-russe nel contesto dello scoppio della Prima guerra balcanica* (p. 71-86) a fost publicat în volumul *Fra neutralità e conflitto. L'Italia, la Romania e le Guerre balcaniche*, a cura di Antonio D' Alessandri e Rudolf Dinu, Società Editrice Dante Alighieri, Roma. De asemenea, un alt studiu intitulat *Some considerations regarding the social behaviour of foreign diplomats in Bucharest in the '80s during the 19th century*, se află în curs de publicare la editura Isis Press, Istanbul, într-un volum intitulat *Southeastern Europe in the 19th Century: Historical Perspectives on Socio-Economic and Diplomatic Challenges (Proceedings of the Black Sea Historiographies workshops organized by ICR Istanbul and Center for Ottoman Diplomatic History)*, coordonatori Sinan Kunalalp, Silvana Rachieru.

Dr. Alexandru Istrate a efectuat pe parcursul anului 2014 două stagii de documentare la biblioteci și arhive din țară ori din străinătate. Primul s-a desfășurat la București între 15-20 iunie 2014. Cercetarea s-a concentrat pe fondul de manuscrise de la Biblioteca Academiei Române. S-au putut consulta și fotografia ceea ce specialiștii definesc **Arhiva mare**, numerele de inventar A 83 și A 84, două volume care cuprind informații inedite atingerătoare festivităților de la curtea regală, precum și listele cu persoanele înscrise în registrele palatului într-un interstițiu întins pe aproape trei decenii. Sute de file păstrează nu doar numele invitaților de la palatul din București sau de la Sinaia. Arhivează rosturile și ambițiile elitelor românești, oferă, cui vrea să le decodifice, radiografia a ceea ce îndeobște sunt numite „vârfurile societății” românești. Tot în acest interval, colegul Istrate a lucrat și cu corespondența reginei Elisabeta, păstrată și ea tot la Biblioteca Academiei Române. Scrisori trimise și primite de la nume respectabile din epocă ce ajută la o înțelegere mai nuanțată a unei lumi percepută astăzi mai degrabă sub mirajul unei atmosfere boeme. Pe parcursul aceluiași stagiului s-a mai lucrat la Arhivele Naționale și la Arhiva Municipiului București. Dintre fondurile consultate amintim, Fond Casa Regală, Fond personal Carol I, Fond personal Elisabeta, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Fond Ministerul Lucrărilor Publice, Fond Primăria București. Colegul Istrate a identificat posibile indicii privind arhitectura protocolului aplicat în cazul trimerii invitațiilor din partea Casei Regale. Instituții ale statului, pornind de la centralele ministerelor, primării, prefecturi, universități, academie, tribunale și diverse curți, de conturi, de apel, erau solicitate periodic să trimită liste de personal din care se selectau, în funcție de afinități politice, de conjuncturile de moment, de statutul și prestigiul social, personajele care s-au aflat în proximitatea monarhilor. Al doilea stagiul de documentare s-a desfășurat la Paris, 19 octombrie-2 noiembrie 2014. Cercetarea s-a derulat integral la Biblioteca Națională a Franței. Unul dintre obiectivele propuse a fost actualizarea bibliografiei privitoare la tema proiectului, depistarea posibilelor conexiuni istoriografice cu subiectul analizelor asumate. Din punct de vedere al familiarizării cu metodologiile aplicate în domeniu, a abordărilor istoriografice, miza a constituit-o apropierea de istoriografia franceză. Studii publicate în reviste, cărți de autor, volume ale unor conferințe au fost căutate în baza de date a bibliotecii. O parte din acestea se vor regăsi în trimiterile bibliografice inserate în textele aflate în lucru. Trăvialul în bibliotecile și arhivele menționate a fost completat cu studiul în Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” și Direcția Arhivei Județene Iași. Domnul dr. Istrate Alexandru a dat curs și exigențelor privind activitatea de diseminare în cadrul proiectului. În anul 2014, el a înaintat pentru publicare două studii: Alexandru Istrate: *Jenseits von Vorurteil und Lob: Bilder der Königin Elisabeth in der rumänischen Memorienliteratur* în Silvia Irina Zimmermann, Edda Binder-Iijima (Hg.) „Ich werde noch vieles anbahnen“ Carmen Sylva: die Schriftstellerin und erste Königin von Rumänien im Kontext ihrer Zeit. Übersetzungen ins Deutsche: Silvia Irina Zimmermann, Edda Binder-Iijima..., respectiv Alexandru Istrate, *Etichetă și protocol la balurile Curții Regelui Carol I*, care va apare la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, în anul 2015, publicat în volumul conferinței *Diplomați, societate și mondenități. Sfârșit de „Belle Époque” în lumea românească*, desfășurată la Iași între 05-06 septembrie 2014. În primul material el a încercat să

devoaleze imaginile reginei Elisabeta în corespondența vremii, în presă, precum și în paginile de memorialistică semnate nu doar de cei apropiați, să o regăsească dincolo de normele protocolare, chiar și atunci când percepțiile publice nu îi erau favorabile. Familia regală nu a fost ferită de provocările destinului, fiind încercată deseori de cumpene care arareori răzbăteau în spațiul public. Analiză istorică, perspectivă literară, repere artistice, opinii gazetărești, afirmații malițioase s-au constituit într-un dosar de lucru menit a provoca o reevaluare a celei care a fost prima regină a românilor. În cel de-al doilea studiu s-a căutat înțelegerea funcției sociale și politice a balurilor de la curtea regală, dincolo de aparențe, de iluzia fastului și a distracției. Se cunoaște desigur că rostul balurilor a depășit sfera exclusiv mondenă. Întreținând sociabilități fără a admite compromisuri în ceea ce privește conduita, adunând oameni de diferite condiții sociale, balurile au exersat un rol civilizator. Bucurându-se de o expunere privilegiată, au pledat cauza bunelor maniere într-o lume marcată de visul modernizării.

Dr. Daniel Cain și-a propus în acest an să continue cercetările în arhivele de la Sofia, pentru a identifica noi mărturii documentare despre activitatea diplomaților bulgari acreditați la București, la începutul secolului trecut. Personajul principal al cercetărilor întreprinse a fost Simeon Radev (ministru plenipotențiar la București în perioada 1913-1916), care a lăsat un bogat material arhivistic, parțial inaccesibil. Arhiva sa personală (corespondență și memorii) a ajuns, abia în 2010, în posesia Arhivelor de Stat de la Sofia și doar o parte a acesteia este dată spre cercetare (186 de unități arhivistice). Domnul Daniel Cain Intenționează, de altfel, pe parcursul anului 2015, să finalizeze, un inedit proiect editorial, care să cuprindă rapoartele diplomatice și, în măsura în care este posibil, o parte din memoriile lui Radev, referitoare la perioada petrecută în capitala Vechiului Regat, extrem de solicitantă pentru un șef de misiune. De asemenea, colegul Cain și-a continuat cercetările pentru întocmirea unor liste cuprinzând numele tuturor membrilor corpului diplomatic acreditat în Vechiul Regat, care va fi disponibilă pe site-ul proiectului (secțiunea platforma documentară) începând din 2015.

Parte din aceste cercetări s-au materializat într-o serie de comunicări, urmărind structura și rolul decizional jucat de corpul diplomatic român și cel străin acreditat la București, în preajma primei conflagrații mondiale. În acest sens, dr. Daniel Cain participat la conferința națională *Diplomați, societate și mondenități. Sfârșit de Belle Époque în lumea românească*, Iași, 5-6 septembrie 2014, organizată în cadrul proiectului, unde a prezentat comunicarea intitulată *Un ministru bulgar la București: Simeon Radev*. Activitatea diplomatică a acestuia a reprezentat un punct de plecare pentru o cercetare mai extinsă, prezentată ulterior în cadrul unor conferințe internaționale dedicate centenarului Primului Război Mondial: comunicarea cu titlul *Former enemy, possible ally: the Romanian-Bulgarian Relations during the Romanian Neutrality (1914–1916)*, susținută la Veneția, în ziua de 24 octombrie 2014, în cadrul conferinței *Romeni nella Grande Guerra (1914–1918). Affrontare la Crisi. Eludere la Guerra. Preparare la belligeranza*, organizată de Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia, Università Roma Tre și Universitatea Babeș Bolyai; comunicarea cu titlul *Cultural identity and duty: Romanian and Bulgarian diplomatic corps during the Great War*, susținută în cadrul colocviului internațional

Francophilie et germanophilie en Europe sud-orientale à la veille et pendant la Première guerre mondiale, București, 29 noiembrie 2014, organizat de Centre Régional Francophone d'Etudes Avancées – Villa Noël (Bucarest), Institut Français de Roumanie și Universitatea din București. Sub raport editorial, d-l coleg Daniel Cain anunță publicarea studiului *La via della guerra: le relazioni romeno-bulgare tra il Protocollo di San Pietroburgo e la Seconda guerra balcanica* în volumul *Fra neutralità e conflitto. L'Italia, la Romania e le Guerre balcaniche*, a cura di Antonio D' Alessandri e Rudolf Dinu, Società Editrice Dante Alighieri, Roma, 2014, (p. 125-144). De asemenea, studiul *Un diplomat bulgar la București: Gheorghe Kalinkov (1911-1913)* a fost deja publicat în revista „Studii și materiale de istorie modernă”, Vol. XXVII, 2014, p. 73-84. O contribuție valoroasă despre munca și personalitatea ministrului bulgar la București, Gheorghe Kalinkov, personaj ce depune o intensă activitate diplomatică, menită a împiedica intervenția României în conflictul dintre aliații balcanici. Se lovește însă de intransigența șefilor săi direcți, care ignoră sfaturile la moderație transmise de șeful legației bulgare de la București. Kalinkov este nevoit să constate că toată acțiunea politico-diplomatică a guvernului bulgar din preajma celui de-al doilea război balcanic s-a bazat pe o argumentație greșită. Mai precis, la Sofia există convingerea că pretențiile teritoriale românești sunt imorale, iar în caz că românii vor ataca în Dobrogea de Sud, are cine să o apere.

Nu în ultimul rând, a continuat în anul 2014 și activitatea de publicare pe site-ul proiectului (<http://history.uaic.ro/research/foreigndiplomats/>) a instrumentelor de documentare. Membrii echipei de cercetare au inițiat **platforma documentară**. O secțiune specială, binevenită, unde sunt publicate în original sau în transcriere, cu traducere românească, documente dintre cele mai reprezentative pentru tematica studiilor noastre. Platforma conține momentan trei secțiuni: Corpul diplomatic de la București; Dineuri și audiențe la Palatul Regal; Memorii și scrieri autobiografice... Vom căuta să aducem noi completări și îmbunătățiri prin activitatea noastră viitoare în cadrul proiectului.